

İran ve Türkiye’de kentsel dönüşümün toplumsal etkileri üzerine karşılaştırma

Kentsel Dönüşüm Ana Bilim Dalı

Dönem Projesi

Hadi Sakaki

0009-0000-3205-7085

Proje Danışmanı: Prof. Dr. Osman sami kırtıoğlu

Ağustos 2024

İran ve Türkiye’de kentsel dönüşümün toplumsal etkileri üzerine karşılaştırma

ÖZ

Bu çalışma, İran ve Türkiye’deki kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal etkilerini karşılaştırmalı olarak inceler. Projelerin yerinden edilme, sosyal doku üzerindeki etkileri ve toplulukların katılımı gibi ortak temaları ele alırken, her iki ülkede de projelerin olumlu potansiyeline rağmen toplumsal adalet ve uygulama zorluklarına dikkat çekmektedir. İran projeleri, yönetimsel ve bilgi eksikliklerinin üstesinden gelmenin önemine vurgu yaparken, Türkiye’deki tartışmalar şehirleşme ve sosyal adalet çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma, kentsel dönüşüm projelerinin etkili yönetimi ve kapsayıcı planlama süreçlerinin önemini vurgular, bu süreçlerin projelerin toplumsal kabulü üzerinde belirleyici olduğunu gösterir.

Comparison of the Social Impacts of Urban Transformation in Iran and Turkey

Abstract

This study provides a comparative analysis of the social impacts of urban transformation projects in Iran and Turkey. It addresses common themes such as displacement, effects on social fabric, and community participation. Despite the positive potential of these projects in both countries, the study highlights challenges related to social justice and implementation. While the projects in Iran emphasize the importance of overcoming administrative and informational deficiencies, the discussions in Turkey focus on urbanization and social justice. The study underscores the importance of effective management and inclusive planning processes in urban transformation projects, showing that these processes are crucial for the social acceptance of the projects.

Teşekkür

Tezimin hazırlanmasında değerli katkıları ve rehberliğiyle bana destek olan saygıdeğer hocam Dr. Osman Sami Kırtıloğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte göstermiş olduğu sabır, anlayış ve bilgi birikimi benim için büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Kendisine teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

İçindekiler

Öz	i
Abstract	ii
Teşekkür	iii
1 Giriş	1
2 Kentsel dönüşümün toplumsal etkileri	3
2.1 Kentsel Dönüşümün Toplumsal Boyutları.....	3
2.2 Yazı Kentsel Dönüşümün Toplumsal Etkilerini Neden Yönetmeliyiz?	4
2.3 Toplumsal Etkileri Azaltmak İçin Öneriler ve Teşvikler Nelerdir?.....	5
2.3.1 Katılımcı Planlama Süreçleri	5
2.3.2 Sosyal Destek Mekanizmaları.....	5
2.3.3 Sosyal Adaletin Sağlanması.....	6
2.3.4 Teşvik Politikaları	6
2.3.5 Uzun Vadeli Takip ve Değerlendirme	6
3 İran'da Kentsel Dönüşümün Toplumsal Etkileri	
3.1 Genel bakış	7
3.2 İran'da Kentsel dönüşümün tarihi ve evrimi	8
3.2.1 Kentsel dönüşümün tarihi	8
3.2.2 Kentsel dönüşümün evrimi	10
3.3 İran'da Kentsel dönüşümün etkileri	11
3.3.1 Parsel Birleştirmenin Toplumsal ve Ekonomik Etkileri.....	12
3.3.2 Şehirleşmenin Mekânsal ve Yapısal Sonuçları.....	13
3.3.3 Kültürel Miras ve Kimlik	14

3.3.3.1 Tahran'ın Oudlajan Mahallesi	15
3.3.3.2 Isfahan'ın Joubar Mahallesi	15
3.3.3.2 Şiraz'ın Dolatabad Mahallesi	16
4 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Toplumsal Etkileri	18
4.1 Genel bakış.....	18
4.2 Türkiye'de kentsel dönüşümün süreci ve tarihi	19
4.3 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları ve Gelişimi.....	19
4.4 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün toplumsal etkileri.....	21
4.4.1 Gecekondu, dayanışma ağları ve devrimci siyaset	21
4.4.2 Sosyal Yapı Üzerindeki Etkiler	25
4.4.3 Toplumsal Dayanışma ve Kimlik	26
4.4.4 Ekonomik Etkiler	27
5 İran ve Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Toplumsal Yansımaları: Benzerlikler ve Farklılıklar	30
5.1 Benzerlikler	30
5.1.1 Yerinden Edilme ve Göç:.....	31
5.1.2 Sosyal Dokunun Bozulması	31
5.1.3 Ekonomik ve Sosyal Eşitsizlikler	31
5.2 Farklılıklar.....	31
5.2.1 Devletin Politikası ve Müdahale Şekli.....	31
5.2.2 Toplumsal Direnç ve Protestolar	32
5.2.3 Hukuki Çerçeve ve Uygulama Farklılıkları	32
Kaynaklar	34

Bölüm 1

Giriş

Kentsel dönüşüm, dünya genelinde ve Orta Doğu'da şehirlerin sürdürülebilir ve yaşanabilir hale getirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu dönüşüm süreci, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak, şehirlerin altyapısını yenilemek ve sosyal eşitsizlikleri azaltmak için hayati bir araç olarak görülmektedir.

Dünya genelinde kentsel dönüşüm, özellikle hızlı şehirleşme ve artan nüfus nedeniyle önem kazanmaktadır. Eskiye şehir yapılarının yenilenmesi, altyapıların modernizasyonu ve yeşil alanların artırılması, kentlerin daha yaşanabilir hale gelmesine katkı sağlar. Bu süreç, ekonomik canlanma ve sosyal bütünleşme için de bir fırsat sunar. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri, aynı zamanda yerinden edilme gibi sosyal sorunlar da yaratabilir ve bu durum toplumsal adaletin sağlanması konusunda zorluklar doğurabilir.

Orta Doğu'da ise kentsel dönüşüm, hem modernizasyonun hem de bölgesel istikrarın anahtarı olarak görülmektedir. Bölgede hızla büyüyen nüfus, özellikle büyük şehirlerde altyapı üzerinde baskı yaratmaktadır. Su kıtlığı, aşırı sıcaklıklar ve sınırlı kaynaklar gibi bölgesel zorluklar, kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilirlik odaklı olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, Orta Doğu'da smart city (akıllı şehir) projeleri öne çıkmaktadır. Bu projeler, teknolojiyi kullanarak şehirlerin yönetimini optimize etmeyi, enerji verimliliğini artırmayı ve çevresel etkileri minimize etmeyi hedeflemektedir.

Kentsel dönüşüm, Orta Doğu'da aynı zamanda sosyal uyum ve ekonomik kalkınma açısından da büyük bir potansiyele sahiptir. Yeni iş olanakları yaratmak, sosyal hizmetleri iyileştirmek ve modern yaşam alanları inşa etmek, bölge halkı için yaşam kalitesini artırıcı unsurlar olarak görülmektedir. Ancak bu süreç, dikkatli planlama ve

toplulukların katılımını gerektirmektedir; aksi takdirde toplumsal çatışmalara ve adaletsizliklere yol açabilir.

Kentsel dönüşüm projeleri, toplumsal yapılar üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratabilir. Özellikle düşük gelirli bölgelerde uygulanan bu projeler, mevcut toplulukların yaşam alanlarını değiştirirken sosyal uyumu ve dayanışmayı da etkileyebilir. Yerinden edilme riski, bu bölgelerde yaşayan insanların sosyal ağlarını zayıflatabilir ve toplumsal kopuşlara neden olabilir. Ayrıca, yeni yapılan konutların ve yaşam alanlarının eski dokulardan tamamen farklı olması, toplulukların aidiyet duygusunu kaybetmesine yol açabilir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerinde toplulukların ihtiyaçlarını dikkate alarak, onların sosyal bağlarını koruyacak stratejiler geliştirmek önemlidir.

Kentsel dönüşümün toplumsal etkileri arasında, sosyal hizmetlere erişim ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi de bulunmaktadır. Yenilenen bölgelerde eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel hizmetlere erişim genellikle daha iyi hale gelir, bu da bölge sakinlerinin yaşam standartlarını yükseltebilir. Ancak, bu süreçte dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmemesidir. Dönüşüm projeleri, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da dönüştürmelidir. Bu dönüşüm, farklı toplumsal grupların ihtiyaçlarına cevap verebilmeli ve herkes için adil ve kapsayıcı bir şehir hayatı sunmalıdır.

Sonuç olarak, kentsel dönüşüm, hem küresel ölçekte hem de Orta Doğu'da, şehirlerin geleceği için kritik öneme sahiptir. Bu dönüşüm süreçlerinin başarılı olabilmesi için kapsayıcı ve sürdürülebilir yaklaşımlar benimsenmesi, toplumsal kabul ve uzun vadeli başarı açısından belirleyici olacaktır.

Bölüm 2

Kentsel dönüşümün toplumsal Boyutları

2.1 Kentsel Dönüşümün Toplumsal Boyutları

Kentsel dönüşümün toplumsal etkileri oldukça geniş kapsamlıdır ve genellikle hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabilir. Olumlu etkiler arasında, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, altyapı hizmetlerinin modernizasyonu ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi sayılabilir. Bu tür projeler, özellikle düşük gelirli mahallelerde yaşam kalitesini artırabilir, daha güvenli ve sağlıklı bir çevre yaratabilir.

Ancak kentsel dönüşüm projeleri aynı zamanda yerinden edilme gibi ciddi toplumsal sorunlara da yol açabilir. Birçok durumda, düşük gelirli veya dezavantajlı gruplar, yenileme projeleri nedeniyle yaşadıkları yerlerden taşınmak zorunda kalabilir. Bu da toplulukların parçalanmasına, sosyal bağların zayıflamasına ve bazı durumlarda ekonomik sıkıntılara yol açabilir. Ayrıca, bu tür projelerin planlama ve uygulama süreçlerine yeterince katılım sağlanmadığında, toplumsal adalet sorunları ortaya çıkabilir.

Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal etkilerini en aza indirmek ve projelerin başarısını artırmak için, yerel halkın süreçlere dahil edilmesi, katılımcı bir planlama yaklaşımı benimsenmesi ve sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi büyük önem taşır.

2.2 Kentsel Dönüşümün Toplumsal Etkilerini Neden Yönetmeliyiz?

Kentsel dönüşüm projeleri, şehirlerin fiziksel yapısını ve çevresini dönüştürmenin ötesinde, toplumsal yaşam üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Bu projelerin toplumsal etkilerini yönetmek, toplulukların sürdürülebilir gelişim ve sosyal adalet hedeflerine ulaşması açısından kritik öneme sahiptir.

İlk olarak, kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal etkilerini yönetmek, yerel halkın projelere katılımını sağlamak açısından önemlidir. Toplumun geniş bir kesimini etkileyen bu projelerde, vatandaşların görüş ve önerilerinin dikkate alınması, projelerin daha kabul edilebilir ve etkili olmasını sağlar. Vatandaş katılımının güçlü olduğu projelerde, toplumsal direncin azalması ve projelerin daha sorunsuz bir şekilde ilerlemesi mümkün hale gelir. Bu durum, hem toplumsal uyumun artmasına hem de projelerin başarısının yükselmesine katkı sağlar.

Ayrıca, kentsel dönüşüm projeleri, yerinden edilme ve sosyal ayrışma gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu projeler, düşük gelirli ve dezavantajlı grupların yaşadığı bölgelerde uygulandığında, yerel halkın yerinden edilmesi ve toplumsal dokunun bozulması gibi sorunlar ortaya çıkabilir. Bu nedenle, toplumsal etkilerin dikkatlice yönetilmesi, bu tür olumsuz sonuçların en aza indirilmesi için gereklidir. Projelerin toplumsal etkilerini göz önünde bulundurmak, sosyal adaletin sağlanması açısından da önemlidir; bu, projelerin daha adil ve kapsayıcı bir şekilde uygulanmasını sağlar.

Son olarak, toplumsal etkilerin yönetilmesi, uzun vadede kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilirliğini artırır. Projelerin sadece fiziksel yapıyı değil, aynı zamanda sosyal yapıyı da dönüştürmesi hedeflendiğinde, bu dönüşümün kalıcı ve sürdürülebilir olması, toplumun projeleri benimsemesine bağlıdır. Bu da, toplumsal etkilerin titizlikle yönetilmesi gerektiğini gösterir.

Özetle, kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal etkilerini yönetmek, sosyal adaletin sağlanması, toplumsal uyumun korunması ve projelerin sürdürülebilirliğinin

artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, etkili katılım süreçleri ve adil uygulamalar, kentsel dönüşümün başarılı olmasında anahtar rol oynar.

2.3 Toplumsal Etkileri Azaltmak İçin Öneriler ve Teşvikler Nelerdir?

Kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal etkilerini minimize etmek ve halkı bu süreçlere teşvik etmek için bir dizi strateji izlenmelidir.

2.3.1 Katılımcı Planlama Süreçleri

- **Topluluk Katılımı:** Halkın karar alma süreçlerine aktif olarak katılımını sağlamak, projelerin kabul görmesi ve halkın projelere güven duyması açısından çok önemlidir. Bu, yerel halkın görüşlerinin alınması, ihtiyaçlarının belirlenmesi ve projelere katkı sağlamalarının teşvik edilmesine anlamına gelir.
- **Bilgilendirme ve Eğitim:** Halkın kentsel dönüşümün ne anlama geldiğini, projelerin kendilerine nasıl fayda sağlayacağını anlaması için bilgilendirme kampanyaları düzenlenmelidir. Eğitim seminerleri, broşürler ve sosyal medya kampanyaları bu süreçte etkili olabilir.

2.3.2 Sosyal Destek Mekanizmaları

- **Yerinden Edilenler İçin Destek:** Kentsel dönüşüm sürecinde yerinden edilen kişiler için uygun barınma alternatifleri sağlanmalıdır. Bu, yeni konutların inşası, taşınma desteği ve sosyal hizmetlerin sunulması gibi adımları içerebilir.
- **Ekonomik Destekler:** Yerel halkın ekonomik olarak güçlenmesi için mikro krediler, girişimcilik destekleri ve iş eğitim programları sunulabilir. Bu, özellikle dezavantajlı grupların ekonomik koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır.

2.3.3 Sosyal Adaletin Sağlanması

- **Adil Uygulamalar:** Kentsel dönüşüm projelerinde sosyal adaletin sağlanması için dezavantajlı grupların haklarının korunması gerekmektedir. Bu, projelerin şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde yürütülmesiyle mümkün olur.
- **Kapsayıcı Planlama:** Kentsel dönüşüm projeleri, toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu, toplumsal uyumun korunmasına ve sosyal ayrışmanın önlenmesine yardımcı olacaktır.

2.3.4 Teşvik Politikaları

- **Maddi Teşvikler:** Halkın kentsel dönüşüm projelerine katılımını teşvik etmek için vergi indirimleri, kira destekleri veya kredi kolaylıkları gibi maddi teşvikler sunulabilir.
- **Toplum Temelli Projeler:** Kentsel dönüşüm projelerinin bir parçası olarak, topluluk merkezleri, parklar ve sosyal alanlar gibi halkın doğrudan faydalanabileceği projeler geliştirilmelidir. Bu tür projeler, halkın projelere daha fazla destek vermesini sağlayabilir.

2.3.5 Uzun Vadeli Takip ve Değerlendirme

- **Sürekli İzleme:** Kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal etkilerini sürekli olarak izlemek ve değerlendirmek, olası olumsuz etkileri önceden tespit etmeyi ve hızlı müdahale etmeyi mümkün kılar.
- **Geri Bildirim Mekanizmaları:** Halkın projelerle ilgili geri bildirimde bulunabileceği mekanizmalar oluşturulmalıdır. Bu, projelerin toplumsal ihtiyaçlara daha uygun şekilde şekillendirilmesine olanak tanır .

Bu stratejiler, kentsel dönüşüm projelerinin daha adil, sürdürülebilir ve toplumsal kabul görür bir şekilde hayata geçirilmesine yardımcı olabilir. Halkın aktif katılımı ve desteklenmesi, bu projelerin başarısında kilit rol oynar.

Bölüm 3

İran'da Kentsel Dönüşümün Toplumsal Etkileri

3.1 Genel bakış

İran'da son yıllarda kentsel dönüşüm süreci, hızla artan kentleşme ve nüfus yoğunluğuna yanıt olarak şekillenmiştir. Özellikle büyük şehirlerde, hızlı kentleşme ve göç dalgaları sonucu gecekondü bölgelerinin oluşması, kentsel planlamayı zorlu bir hale getirmiştir. Tahran ve İsfahan gibi büyük şehirlerde ekonomik büyüme potansiyeli daha yüksek olduğu için, bu şehirler büyük göçmen nüfuslarını kendine çekmiş ve kentsel sorunlar daha da yoğunlaşmıştır. Ancak daha küçük şehirlerde bu tür bir gelişme sağlanamamış ve bu da büyük şehirler ile diğer yerleşim yerleri arasında ekonomik dengesizliklere yol açmıştır.

Kentsel planlama alanında İran, geleneksel "kapsamlı planlama" modeline uzun süre bağlı kalmış, ancak bu modelin katı ve esnek olmayan yapısı nedeniyle çağdaş ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Bu planlar, toplumun farklı kesimlerini, sivil toplum kuruluşlarını ve diğer paydaşları yeterince sürece dahil etmediği için eleştirilmiştir. Bu durum, planların hedefleri ile uygulama aşamasındaki gerçekler arasında büyük uyumsuzluklara neden olmuştur.

Son yıllarda, İran'da kentsel dönüşüm projelerinde "kolaylaştırma" yaklaşımı öne çıkmaya başlamıştır. Bu yaklaşım, özellikle Tahran gibi büyük şehirlerde, mahallelerin bozulmasıyla mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu süreçte, sürdürülebilir ve esnek kentsel planlama stratejilerinin eksikliği, ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklarla başa çıkmayı zorlaştırmıştır.

Bu süreçte İran, hızlı kentleşmenin getirdiği sosyal ve çevresel zorluklarla başa çıkmak için daha dinamik ve katılımcı planlama yaklaşımlarını benimseme ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle Tahran'da, plansız büyüme, yetersiz altyapı ve gecekondu bölgelerinin yayılması gibi sorunlar, kentsel dönüşümün önemini artırmıştır. Geçmişte yapılan hatalar ve mevcut zorluklar göz önüne alındığında, İran'ın kentsel dönüşüm politikalarında daha sürdürülebilir, katılımcı ve esnek yaklaşımlar benimsemesi gerekmektedir.

3.2 İran'da Kentsel dönüşümün tarihi ve evrimi

3.2.1 Kentsel dönüşümün tarihi

İran Kentsel Gelişim ve Yenileme Şirketi, son otuz yıl içinde İran'da kentsel yenileme ve iyileştirme politikaları ve programları üzerinde evrimsel bir süreç izlemiştir. Bu süreç zaman zaman yöntemsel çatışmalarla karşılaşsa da, bu programların hedeflediği mahallelerde çeşitli uygulamalara yol açmıştır. Bu süreçte hükümet ve belediyeler, bu evrimin her aşamasında özel bir rol oynamış ve çeşitli programları yönetip uygulamışlardır. Bu girişimler genellikle ülkenin bazı şehirlerinde dağınık bir şekilde, hükümet ve belediyelerin yoğun müdahalesiyle başlamıştır. Bu girişimlerin evrimi, coğrafi yayılma, artan dikkat ve kaynaklar, özel yönetim organlarının oluşturulması, geniş kapsamlı plan ve programların hazırlanması, uzman toplantılarının, seminerlerin ve eğitim atölyelerinin düzenlenmesi ve bu çabaları desteklemek ve kolaylaştırmak için yeni yasaların tasarlanması şeklinde devam etmiştir.

Devlet, İran Kentsel Gelişim ve Yenileme Şirketi'ni ve ilgili yapıları kurarak, ülkenin 10'dan fazla şehrinde kentsel yenilemeye başlamıştır. İslam Devrimi'nden sonra ve zorunlu savaşın sona erdiği 1988'e kadar uygulanan politikalar ve programlar, devrim sonrası ve savaşın yarattığı siyasi, sosyal ve ekonomik koşullardan etkilenmiştir. Bu dönemde uygulanan eylemler çok sınırlı ve yerel çapta olmuş, başlangıçta "canlandırma" adı altında ilerici bir politika olarak başlamış, ancak sonunda devletin genel gelirlerine bağlı hükümet programlarına dönüşmüştür. Ekonomik koşullar

nedeniyle, bu programlar tüm şehirlere yayılmamış ve sadece İsfahan, Yazd, Semnan, Gorgan ve Şiraz şehirlerinde birkaç yerel girişimle sınırlı kalmıştır.

Ayrıca, bu sürecin başlangıç aşamasında, yalnızca çevresel fiziksel boyutlar göz önünde bulundurulmuş ve katılımcılık boyutları oldukça sınırlı kalmıştır. 1989-1993 yılları arasındaki dönem, savaş sonrası yeniden yapılanma döneminin başlangıcına denk gelir. Bu dönemde hükümet, geçmiş yerel girişimlere göre daha kapsamlı bir politika sunarak, özellikle savaşta zarar gören şehirler için 'özel şehir merkezi planları' hazırlamıştır. Bu evrimsel süreç, 'tarihi kültürel eksenler' adlı yeni bir programla devam etmiştir. Şehir merkezlerinin dokuları, bu programda, şehrin ve çevreleyen bölgenin yapısal bütünlüğü ile birlikte ele alınmıştır. Bu dönemin genel politikası, halkın kendi yenileme projelerini, mevcut detaylı planlara benzer yapılarla gerçekleştirmesi şeklindeki kademeli yenileme ve geliştirmeydi. Bu dönemde dikkate değer projeler arasında Dezful ve Kum şehir merkezlerinin iyileştirilmesi programları bulunmaktadır. Hedef mahallelerde gerekli altyapının olmaması, sakinlerin finansal araçlar ve teşvik politikalarından yararlanamaması ve belediyelerin bu tür bir görevi üstlenmeye yeterli kapasiteye sahip olmamaları, bu dönemde kentsel iyileştirme programlarının gerçekleşmemesinin başlıca nedenlerindedir.

1993-1996 yılları arasında, İran'da kentsel iyileştirme ve yenileme politikaları ve uygulamaları önemli bir dönüşüm sürecine girdi. Bu dönemde, özellikle şehir merkezlerindeki eski ve yetersiz yapıların yerine daha modern yapılar inşa etmek amacıyla arazilerin mülkiyeti devlet tarafından ele geçirilmiş, temizlenmiş ve mevcut yapılar birleştirilmiştir. Bu politikalar, "Birleştirme" adı altında başlatılmış ve ülkenin İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Sorunlu Şehir Dokuları" olarak uygulamaya konmuştur. Merkezi hükümet, yerel yönetimlerle sınırlı işbirliği ile ilgili şirketler kurarak bu süreci yönetmiştir. Devletin bu programlara doğrudan müdahalesi ve bu projelerin genel bütçeye bağımlılığı nedeniyle, programların uygulanması yavaşlamıştır. Aynı dönemde, özellikle Tahran, Tebriz ve Şiraz gibi büyük şehirlerde belediyeler, kendi kentsel yenileme programlarını büyük ölçekli şehir projeleri olarak geliştirmişlerdir. Bu projeler arasında Tahran'daki Navab Projesi, Şiraz'daki Bein al-Haramayn Projesi ve Tebriz'in tarihi bölgesindeki çeşitli projeler bulunmaktadır. Ancak, bu projelerin genel şehir dokusuna oranla oldukça küçük ölçekte kaldığı görülmüştür.

3.2.2 Kentsel dönüşümün evrimi

1996-2004 yılları arasında, Kentsel Gelişim ve İyileştirme Organizasyonu'nun kurulmasıyla, İran'da kentsel iyileştirme ve yenileme çalışmaları yeni bir boyut kazandı. Bu organizasyon, şehirlerde dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, mevcut fiziksel, ekonomik ve sosyal kapasiteleri kullanarak, nüfusun yerleşimini dengelemek ve kontrolsüz şehirleşmeyi önlemek için kurulmuştur. Bu dönemde, şehirlerin mevcut yapılarını kullanarak kalkınmayı teşvik eden "içten gelişme" politikası ilk kez uygulanmıştır. Aynı zamanda, büyük ölçekli temizleme projeleri ve devletin doğrudan müdahalesi nedeniyle önceki dönemde yaşanan sorunlar, bu yeni yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu yeni politika benimsenmesiyle, kentsel yenileme ve iyileştirme projelerinin coğrafi kapsamı genişletildi ve şehir gelişim politikaları arasında "içten gelişim" stratejisi ilk kez dikkat çekti. Büyük ölçekli temizleme projeleri ve devletin doğrudan müdahalesi gibi önceki dönemlerden kalan sorunlar, bu dönemde farklı yapısal yaklaşımlarla ele alındı. Özellikle, özel sektör ve yatırımcıları kentsel yenileme projelerine katılımı teşvik etmek bu dönemin öne çıkan politikalarından biriydi. Ayrıca, şehir iyileştirme ve konut reformları, Dünya Bankası'ndan alınan kredilerle finanse edilen ikinci kalkınma planının sonlarında başlatıldı. Bu dönemde, 1999 yılından itibaren, toplum temelli kentsel gelişim politikaları ve kentsel planlama literatürüne yeni bir yaklaşım olarak eklendi. İran Kentsel Gelişim ve Yenileme Şirketi, devletin ve ilgili bakanlıkların işbirliğiyle, gayri resmi yerleşim yerlerini güçlendirme ulusal politikasını oluşturdu ve uygulamaya koydu. Bu politika, geniş kapsamlı bir ulusal strateji olarak benimsendi ve uygulandı. Kentsel dokuların iyileştirilmesi ve yenilenmesi, 2004 ile 2008 yılları arasında, özellikle Bam'daki yıkıcı depremden sonra, şehir yöneticileri ve halkın dikkatini çeken önemli bir konu haline geldi.

Yönetim politikaları, şehir dokularındaki dengesizlik ve kararsızlıkla başa çıkmak için İran Mimarlık ve Şehircilik Yüksek Konseyi'nin öne çıkan konularından biri haline geldi. Bu dönemde, İran Kentsel Yenileme ve Geliştirme Şirketi, şehir dokularındaki kararsızlık, yetersiz yoğunluk ve geçirimsizlik gibi üç temel göstergeler belirleyerek bu alanları 'kentsel doku olarak yenilenmeye muhtaç' olarak sınıflandırma görevi aldı. Şimdiye kadar, ülke genelinde 495 şehirde toplamda 76.442 hektar alan bu göstergeler

çerçevesinde tanımlandı. Bu alanların tanıtılması, yetkililerin bu sorunlara daha fazla dikkat etmesine yol açsa da, farklı doku türleri için kapsamlı bir planın ve uygun bir yaklaşımın geliştirilmesinde yetersiz kaldı. Bu eksiklik, halkın katılımı olmadan yapılan planlamaların işlevselliğini sınırladı. Bu dönemde, bağımsız bir kurum olarak şehirlerde çeşitli programlar uygulayan belediyeler, devletle eş zamanlı olarak hareket etti. Bu dönemde ayrıca, ülkenin dördüncü ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma planı yürürlüğe girdi. Bu plan, şehir ve kırsal alanların görünümünü ve kimliğini güçlendirme, yapıların sağlamlığını artırma, yaşam alanlarını iyileştirme ve şehirlerin genişlemesini önlemek amacıyla kentsel ve kırsal dokuların yenilenmesine büyük önem verdi.

Canlandırma, yenileme ve kentsel doku yenileme çabaları (2008-2012), özellikle büyük ölçekli yenileme projelerinin başarısızlığı, bu dönemde bazı politikaların ve stratejilerin gözden geçirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, hükümet ve belediyeler, yazılım odaklı çabalarla halkın katılım ve katkısını teşvik etmeye çalışmıştır. Destek paketlerinin tanımlanması ve sağlanması, uygun fiyatlı kredi olanakları, mikro düzeyde mülkiyet birleşimini teşvik eden teşvikler, kentsel doku yenileme destek planlarının onaylanması, yenileme hizmet ofislerinin kurulması, indirim ve teşviklerin verilmesi gibi çeşitli bilgilendirme ve kültür oluşturma programları bu dönemde gerçekleştirilen faaliyetler arasında yer almıştır. Ancak, bu dönemde uygulanan politika ve yaklaşımlar çoğunlukla büyük ölçekli, yerel coğrafi, sosyal ve tarihi bağlamları göz ardı eden yenileme projelerine odaklanmıştır. Devletin bu projelerde doğrudan müdahalesi, yönetim problemlerine ve etkinlik eksikliklerine yol açmıştır.

3.3 İran'da Kentsel dönüşümün etkileri

Büyük, orta ve küçük şehirlerdeki eski dokular, genellikle kararsız ve kırılabilir durumdadır ve bu nedenle yenileme ve restorasyon ihtiyacı kesinlikle hissedilmektedir. Bu şehirsal yapıların iyileştirilmesinde kullanılan yöntemlerden biri, küçük ve düşük yoğunluklu yapıların birleştirilmesidir. Bu yöntem, ekonomik ve sosyal avantajları nedeniyle çeşitli nedenlerle tercih edilmektedir. Arazi birleştirme,

şehir planlamasında bir araç olarak 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaygınlaşmış ve daha sonra dünya genelinde başarılı uygulamalarla karşılaşmıştır. Ancak İran'da, eski ve zarar görmüş dokuların yenilenmesi ve iyileştirilmesi, arazi birleştirme yöntemleri ile hala çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu tür projeler genellikle küçük ölçekli uygulamalarla, birkaç konut veya hizmet parseli ile sınırlıdır ve arazi mülkiyeti ve sahiplerle anlaşma gibi birçok uygulama sorunu yaşanmaktadır. Eski şehir merkezlerinde uygulanan arazi birleştirme projeleri, şehir planlaması ve restorasyon literatüründe genellikle arazinin yeniden düzenlenmesi, kimliğin korunması, iyileştirilmesi ve yenilenmesi gibi projeler olarak tanımlanır.

3.3.1 Kentsel Dönüşümde Parsel Birleştirmenin Toplumsal ve Ekonomik Etkileri

Kentsel eski dokularda parsel birleştirme projelerinin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilir. Bu etkiler, birleşim yapılan bölgelerin mevcut yapılarını ve alanlarını çeşitli yönlerden etkileyebilir. Sosyal ihtiyaçlar açısından, gerekli altyapı ve olanakların eksikliği, yaşam koşullarını olumsuz etkileyebilir ve sağlıklı bir yaşam alanının oluşturulmasını zorlaştırabilir. Bu tür bölgelerde sosyal yaşamı canlandırmak için parsel birleştirme politikalarıyla, sakinlerin ihtiyaç duyduğu olanakları sağlamak ve yaşam standartlarını iyileştirmek mümkündür. Bu nedenle, kültürel ve sosyal etkileri inceleyen bu araştırmanın önemi büyüktür. Araştırma, sosyal uyumsuzlukları, kalıcı komşuluk ilişkilerini ve bireylerin yaşamsal sürdürülebilirliğini anlamamıza yardımcı olabilir.

Şehirsiz dokuların yenilenmesinde parsel birleştirme yöntemlerinin birçok sorunu ve sonucu olabilir. Estetik yönlerin ötesinde, parsel birleştirme politikaları sosyal ve ekonomik boyutlarda önemli etkiler yaratabilir. Eğer bilimsel ve araştırma temelli bir yaklaşım eksikse, bu süreç şehir planlama ve diğer gelişim projeleri için kriz haline gelebilir. Parsel birleştirmenin gerekli ve sürekli uygulamaları iyi sonuçlar verebilir. Ancak, ekonomik ve sosyal koşulları dikkate almadan etkili bir yeniden yapılanma mümkün değildir. Ekonomi ve sosyal faktörler, hem yerel hem de küresel ölçeklerde

çok önemli stratejilerdir ve özellikle parsel birleştirme politikalarında önemli bir rol oynar.

Parsel birleştirme projeleri, şehir planlama ve sosyal-ekonomik etkiler açısından birçok sorun getirebilir. Bu sorunlar arasında, yeni yerleşim alanlarında sakinlerin birleştirilmiş birimlerde yaşamaya isteksizlikleri, arazi mülkiyeti ile ilgili sorunlar, komşular arasında anlaşmazlıklar, apartman kültürünün eksikliği ve ortak mülkiyetteki konutlarda yaşamaya alışamama gibi problemler bulunmaktadır. Ayrıca, eski dokuların en önemli sorunlarından biri, arazi ve konut mülkiyeti ile ilgili sorunlardır. Eski dokular, şehirlerin nüfus barındırma, açık alanlar sağlama ve çevreyi iyileştirme açısından en önemli potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, olumsuz etkilerle başa çıkmak için çeşitli çözümler önerilmiştir.

3.3.2 Şehirleşmenin Mekansal ve Yapısal Sonuçları

Şehirleşme ve büyük şehirlerdeki nüfus artışı, bu şehirlerin mekansal ve yapısal yapıları üzerinde iki tür olumsuz etki yaratmıştır. Bir yandan, şehirlerin etrafındaki ve kenar bölgelerdeki tarım arazileri ve bahçeler üzerinde genişleme yaşanmış ve bu durum şehirlerin değerli yeşil ve doğal kaynaklarını ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle, şehirlerin çevresindeki tarım arazilerinin korunmasına yönelik önlemler daha da kritik hale gelmiştir. Diğer yandan, şehirlerin yatay genişlemesi, şehir merkezlerindeki dokuların çeşitli sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Şehir merkezlerindeki altyapının varlığı, bu bölgelerin önemini artırmaktadır.

Bu iki tür mekansal ve yapısal sorun: 1- şehirlerin değerli tarım arazileri üzerine genişlemesi, 2- şehir içi dokuların mekansal ve yapısal bozulması, göz önüne alındığında, şehirlerin bu sorunları çözebilecek yöntemlerin ve stratejilerin benimsenmesi giderek daha önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda, şehir yöneticileri ve planlamacıları çeşitli stratejilere odaklanmaktadır. Bunlar arasında, şehir içi dokuların iyileştirilmesi ve eski dokuların yeniden yapılandırılması gibi yerel gelişim stratejileri öne çıkmaktadır. Bu strateji, iki tür mekansal ve yapısal sorunu aynı anda çözebilir. Eski şehir dokularında ve iç bölgelerde mevcut potansiyel, bu yaklaşımı mantıklı ve bilimsel bir çözüm olarak desteklemektedir. Bu potansiyeller arasında, su ve kanalizasyon, elektrik, gaz ve telekomünikasyon altyapısının bulunması, merkezi konumları nedeniyle ticari, kültürel ve eğitim merkezlerine kolay erişim gibi avantajlar

yer almaktadır. Ancak, bu avantajlara rağmen, iç şehir bölgeleri çeşitli engeller nedeniyle sürdürülebilir şehir gelişimi açısından etkili bir rol oynayamamıştır.

Bugün, iç şehir bölgelerinde, özellikle de eski dokularda yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık ve yapısal sorunlar, bu bölgelerdeki yerel sakinlerin daha iyi ekonomik olanaklara sahip oldukları dönemlerde bu bölgeleri terk etmelerine ve yeni, modern bölgelere göç etmelerine neden olmuştur. Diğer eski sakinler, ya ekonomik olarak göç etmeye yetkili olamamış ya da çeşitli nedenlerle göç etmeyi tercih etmemişlerdir. Bu kişiler ve göç edenler, ekonomik olarak zayıf olan gruplarla birlikte, eski dokularda yaşamaya devam etmektedir. Şu anda, eski şehir bölgelerindeki sakinler, hem kendi bölgelerini yenileme ve iyileştirme konusunda yeterli kaynağa sahip değildir hem de özel yatırımcılar ve konut üreticileri, etkisiz detay planları nedeniyle bu bölgelerin yenilenmesine katılım sağlayamamaktadır.

Eski ve iç şehir bölgelerinin yenilenme ve gelişim potansiyeline rağmen, bu potansiyeller birçok nedenden ötürü etkili bir şekilde kullanılamamıştır. Bu araştırmanın konularından biri olan nedenlerden biri, detaylı planların kuralları ve düzenlemeleridir. Bu kurallar, şehir inşaatlarını düzenlemek için geliştirilmiş olup, çoğu zaman bilimsel ve teknik temelleri belirsizdir ve bu durum, bu bölgelerin yenilenmesini engelleyen bir engel oluşturmuştur. Çekici yatırım fırsatlarına rağmen, eski bölgelerdeki yenileme engelleri, özellikle detaylı planlama kuralları, bu bölgelerin kapalı bir döngüye girmesine ve şehirlerdeki yüzeylerinin gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır.

3.3.3 Kültürel Miras ve Kimlik

Kentsel dönüşüm projeleri, İran'da tarihi ve kültürel öneme sahip mahallelerin yok olmasına neden olabilir. Bu tür projeler, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda bu yapılarla ilişkili toplumsal ve kültürel kimlikleri de tehdit edebilir. Geleneksel yapıların yerini modern yapılar aldıkça, yerel kültür ve kimlik üzerinde olumsuz etkiler oluşabilir.

3.3.3.1 Tahran'ın Oudlajan Mahallesi

Tahran'ın eski mahallelerinden biri olan Oudlajan, İran'ın zengin tarihine ve kültürel kimliğine sahip bölgelerden biriydi. Bu mahallede, yüzyıllar boyunca korunmuş geleneksel İran mimarisi ve yerel yaşam tarzları, bölgenin özgün kimliğini oluşturuyordu. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında bu bölge, modern yapılarla yeniden inşa edilmeye başlandı. Geleneksel konaklar ve tarihi sokaklar yıkılarak, yerine modern apartmanlar ve ticaret merkezleri yapıldı. Bu süreç, yalnızca fiziksel yapıları değil, aynı zamanda mahalledeki toplumsal bağları ve yerel kültürü de zayıflattı. Yerel halkın bir kısmı bölgeden ayrılmak zorunda kaldı ve bu durum, yerel kültürel mirasın kaybına neden oldu.

Şekil 3.1 Tahran'ın Oudlajan Mahallesi

3.3.3.2 İsfahan'ın Joubar Mahallesi

İsfahan, İran'ın en önemli tarihi şehirlerinden biridir ve Joubar Mahallesi, bu şehrin en eski bölgelerinden biri olarak bilinir. Mahalle, zengin bir kültürel geçmişe ve önemli tarihi yapılara ev sahipliği yapıyordu. Kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde, bu

mahalledeki birçok eski yapı yıkılarak, modern yapıların inşa edilmesi planlandı. Bu projeler, mahallenin tarihsel dokusunu ciddi şekilde tehdit etti. Yıkımlar, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda mahallede yaşayan toplulukların kimliklerini de olumsuz etkiledi. Mahalle sakinleri, bu dönüşümün kendi kültürel miraslarına zarar verdiğini ifade ederek, projelere karşı çıktı.

Şekil 3.2 Isfahan'ın Joubar Mahallesi

3.3.3.3 Şiraz'ın Dolatabad Mahallesi

Dolatabad, Şiraz'ın tarihi mahallelerinden biridir ve bu bölge, zengin kültürel mirası ve geleneksel İran mimarisi ile bilinir. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında, bu mahalledeki bazı eski yapılar ve tarihi binalar yıkılmıştır. Yeni projeler, modern apartmanlar ve ticaret merkezleri inşa etmek amacıyla eski yapıların yerini almıştır. Dolatabad gibi tarihi mahallelerde, kentsel dönüşüm projeleri, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda bu yapıların taşıdığı kültürel ve tarihsel önemi de tehdit eder. Geleneksel evler, eski pazar yerleri ve tarihi camiler, yerini modern yapılarla değiştirirken, bu tür projeler, yerel kültürel kimliği zayıflatabilir.

Mahalle sakinleri, bu dönüşüm sürecinde yerlerinden edilme riskiyle karşı karşıya kalabilir. Geleneksel toplumsal bağlar ve komşuluk ilişkileri, yeni yerleşim yerlerinde devam edemeyebilir, bu da toplumsal yapının bozulmasına yol açabilir.

Bu tür projeler, İran'da toplumsal ve kültürel kimliğin korunması konusundaki endişeleri artırmaktadır. Geleneksel mahallelerin yıkılması, yerel toplulukların tarihî bağlarını zayıflatmakta ve bu toplulukların kültürel kimliklerini kaybetme riski doğurmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri genellikle modernleşme adına yapılırken, bu projelerin sonuçları yerel kültür üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Yerel halkın bu dönüşüme karşı direnişi, kültürel mirasın korunması için önemli bir sosyal hareketi de beraberinde getirebilir.

Şekil 3.3 Şiraz'ın Dolatabad Mahallesi

Bölüm 4

Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Toplumsal Etkileri

4.1 Genel bakış

Türkiye'de genel kentsel dönüşüm, büyük şehirlerden kırsal alanlara kadar geniş bir coğrafyada gerçekleştirilen bir süreçtir. Kentsel dönüşümün en büyük nedenlerinden biri, doğal afetlere karşı dayanıklılığı artırmaktır. Özellikle deprem riski yüksek bölgelerde, eski yapıların yenilenmesi ve depreme dayanıklı binaların inşa edilmesi ön plandadır. Ayrıca, büyüyen şehirlerin konut ve altyapı ihtiyacını karşılamak, gecekondu bölgelerini düzenlemek ve yaşam kalitesini artırmak da dönüşüm projelerinin temel hedeflerindedir.

Ancak kentsel dönüşüm süreci, çeşitli zorlukları da beraberinde getirir. Sosyal yapının bozulması, mülkiyet sorunları, yerinden edilme ve ekonomik engeller gibi sorunlar, projelerin başarısını etkileyebilir. Ayrıca, dönüşüm projelerinin tasarımında halkın katılımı ve yerel ihtiyaçların göz önünde bulundurulması önemlidir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki kentsel dönüşüm projeleri, şehirlerin modernleşmesini sağlarken, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği de hedeflemektedir. Ancak başarılı bir dönüşüm için dikkatli planlama, şeffaf uygulama ve toplumsal duyarlılık gerekmektedir.

4.2 Türkiye’de kentsel dönüşümün süreci ve tarihi

Türkiye’de, kentsel dönüşüm en çok konuşulan ve tartışılan konular arasında yer almaktadır. Özellikle, 2000’li yıllarda gündemde yerini almaya başlamış ve yasal bir görünüme girmiştir. Bu yasallaşma sürecinin tarihsel arka planına bakıldığında ise 1950’li yıllara kadar dayandığı görülmektedir. Bu yıllarda hızlı bir kentleşme süreci yaşanmış ve gecekonduların yoğun olarak artış göstermiştir. Bunun beraberinde bu yapılara yönelik olarak 1966 tarihli 775 sayılı gecekondular yasası çıkarılarak, yasal bir boyut kazanması sağlanmıştır. Bu yasayla imara aykırı yapılaşmalar sürekli olarak artmış ve kentler plansız bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır. Gecekondular yasasının ardından, 1980’li yıllarda imar affı ve ıslah imar planı mevzuatlarının uygulanmaya başlaması ile kentsel dönüşüm uygulamaları kentlerde yavaş yavaş belirmeye başlamıştır. 2000’li yıllarda kentsel dönüşüm için adım atılarak, yasal düzenlemeler yapılmış ve yaygın bir biçimde uygulanmaya başlamıştır. İlk kentsel dönüşüm yasası, 2004 yılında 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ile dönüşüm uygulamaları başlamış ve günümüze kadar gelen süreçte de yasal boyutuyla uygulamalar devam etmiştir. Çalışmada, ilk olarak kentsel dönüşüm tiplerinin kısaca tanımlarına yer verilecektir. Sonrasında ise Türkiye’de kentsel dönüşümün gelişimi, kentleşme süreci, siyasal, sosyal ve ekonomik göstergeleriyle birlikte ilişkilendirilerek dönemsel bir analiz yapılacaktır. Bu bağlamda, Türkiye’de kentsel dönüşümün dayandığı yasalar tarihsel olarak ele alınacaktır. Bununla birlikte, 2000’li yıllarda çıkarılan kentsel dönüşüm yasalarının kapsamı ve bu süreçte aktörlere tanınan yetkilerle birlikte değerlendirme yapılacaktır

4.3 Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları ve Gelişimi

Türkiye’de kentsel dönüşüme giden süreçte, 1950’li yıllara dikkat çekmek gerekiyor. Bu dönemde, yaşanan hızlı kentleşme ile birlikte gecekonduların yoğunlukta olması nedeniyle, yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda, ilk olarak 1953 yılında 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkında Kanun çıkarılmış ve bu kanunla; 1953 yılına kadar imara aykırı olarak inşa edilen gecekondular

yapıları, yasal olarak kabullenilmiş ve bu yıllardan sonraki süreçte, inşa edilen yapılar hakkında ceza verme yöntemi uygulanmıştır. Fakat, bu yöntemin uygulanması gecekonduların yapımını önlemede etkili olamamıştır (Keleş, 2016, s. 550). Bu kanun ayrıca, yerel yönetimleri, dar gelire sahip vatandaşlar için ucuz konut yapması için yetkilendirmiştir. (Kayıkçı, 2013, s. 67–68). Bu yasanın ardından diğer önemli gelişme mülkiyet düzenlemeye ilişkin 1965 tarihli 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun çıkarılması olmuştur. Bu yasa ile kentlerde yık-yap süreçleri başlamış ve dönüşüm uygulamalarına tanıklık edilmiştir. Yasa ayrıca, kat karşılığı daire şeklinde işleyen bir sistemin doğmasına neden olmuş ve özellikle küçük ölçekli konut sektörü ile uğraşan yapsatçıların önünü açmıştır. Bunun yanında, yasanın yürürlüğe girmesi ile tek parsel üzerinde hisseli konutların yapılabilmesini sağlayan bir sistemi getirmiştir (Ayten, 2005, s. 684). 1950'li yıllarda yaşanan hızlı kentleşme sürecine paralel olarak gecekondulaşma oranının yüksek olması üzerine, 1966 tarihli 775 sayılı Gecekondular Yasası çıkarılmıştır. Yasa, mevcut var olan gecekonduların ıslahı ve tasfiyesini gündeme getirmiş ve bunun yanında tekrar gecekonduların yapımını önleyebilecek politikalarla kanun hükümlerinin geçerli olacağını vurgulamıştır. Gecekondular Yasası bir af yasası niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda imara aykırı yapıların yasal bir boyut kazanmasına imkân tanımış ve kentteki yerini meşru bir şekilde almıştır. Bunun yanı sıra bu yasa, gecekondulara ilişkin olarak iyileştirme ya da ortadan kaldırma eylemleri içinde barındırmaktadır (Tekeli, 2009, s. 127). Bu yasayla gecekonduların, yasallaştırılması tercih edilmiş ve onların yapımını önleyecek politikalar, tam anlamıyla geliştirilememiştir. Fidan Yolcu 397 1980'li yıllara geldiğinde Özal hükümetinin girişimleriyle, imar afları ve ıslah imar planlarının uygulamaya konulması ile gecekondular af kapsamına alınmıştır. Özellikle bu af yasası dizininden olan 1983 tarihli 2805 sayılı yasa ile gecekonduların tapulu bir mülkiyete dönüşümü sağlanmıştır. Bu yasanın ardından, göze çarpan diğer yasa 1984 tarihli 2981 sayılı yasa olmuştur. Bu düzenleme de gecekonduları meşru kılarak, hem tapulu olmasını hem de ıslah imar planı yoluyla dönüşümüne kapı açmıştır. Bu bağlamda, gecekonduların kat çıkılmalarına izin verilerek bu yapıların apartmana dönüşüm süreci başlamıştır (Ataöv & Osmay, 2007, s. 66). İmar affı yasalarının ardından 1980'li yılların sonlarında, Ankara'da ilk kentsel dönüşüm uygulamaları başlamıştır. Türkiye'de, kentsel dönüşüm bağlamında ilk uygulama olarak değerlendirebileceğimiz bu dönüşüm, Ankara Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi bölgelerinde uygulanmıştır. Her ikisi

de kamu-özel ortaklığı ile geliştirilen projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Vadideki dönüşüm “imar haklarının toplulaştırılması” yöntemi ile gerçekleşmiştir (Keleş, 2016, s. 414). Dikmen Vadisi dönüşümünü incelediğimizde, ilk olarak imar planında yeşil alan olarak gösterilmesine karşın bu karar uygulanmamıştır. Süreç içinde vadide yer alan gecekonduların dönüşümü için 1980’li yılların sonunda Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Çankaya Belediyesinin iş birliği ile Dikmen Vadisi için konut ve çevre geliştirme projesi hazırlanmıştır. Bu bağlamda, gecekonduların sahiplerinin de dahil olduğu bir dönüşüm gerçekleştirilmiş ve alanın fiziksel ve çevresel yönden iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

4.4 Türkiye’de Kentsel Dönüşümün toplumsal etkileri

Türkiye’de kentsel dönüşüm projeleri, büyük şehirlerden kırsal alanlara kadar geniş bir yelpazede uygulanmaktadır. Bu projelerin toplumsal etkileri ise çok boyutlu ve karmaşıktır. Kentsel dönüşüm, genellikle eski ve sağlıksız yapıların yenilenmesi, riskli bölgelerin ıslahı ve şehir estetiğinin artırılması gibi hedeflerle yürütülmektedir. Ancak, bu süreç toplumsal yapıyı da önemli ölçüde etkilemektedir.

4.4.1 GECEKONDULAR, DAYANIŞMA AĞLARI VE DEVRİMCİ SİYASET

Kente göçenleri barınma ve kente uyum gibi süreçlerde “özgür” bırakan devlet politikaları sonucunda kente göçmek durumunda kalanlar, kendi kültür, direniş ve dayanışma ağlarını da gecekondularla eş zamanlı inşa etmektedir. Hem göçün hem de proleterleşme sürecinin yarattığı girift sorunlar ve yepyeni bir yaşam alanına, kültürüne, zamanına ayak uydurma çabası, gecekonduların mahallelerinde dayanışma ağlarının kurulmasını elzem kılmıştır. Gecekondularda kurulan yeni yaşam, ilk dayanışma ağını, zorunlu bir biçimde, “kendi gibi olanlar” arasında geliştirmiştir. Köyden kente göçen nüfusun, kırsal kültürden ve akrabalık ilişkileri içinden ürettiği dayanışma, Kıray’a göre (1995: 94) kent kültürü ve yaşamına uyum sürecinde bir “tampon mekanizma” görevi görmektedir.

Şekil 4.1 Türkiye'nin En Çok Gecekondu Bulunan Şehri İzmir. Kaynak: "Türkiye'nin

Kent yaşamı karşısında çözülebilen aile ve akrabalık ilişkileri dışında hemşehrilik dayanışması, ekonomik ve kültürel sorunları aşmak için kurulan bir diğer dayanışma ağıdır. Barınma ve iş bulmanın yanı sıra, kültürel alışkanlıkları sürdürme açısından da önemli olan hemşehrilik bağı, gecekondu mahallelerinde oldukça güçlü bir dayanışma ağı olmasının dışında bir kimliktir (Ayata, 1991). Tabii hemşehrilik, bir çeşit himayecilik sistemini kent yaşamına ve iş gücü piyasalarına eklemleyen enformel bir ilişki biçimi olarak, popülist sağ siyasete ve siyasi patronaj siyasetine kolaylıkla adapte olmaktadır. Hemşehri dayanışması, kent yaşamında var olabilmenin ekonomi politikasını oluştururken kamusal yaşamda (yeniden) cemaatleşmeye, kurumsal ve toplumsal yaşamdaysa nepotizme yol açmaktadır. Devletin barınma ve hızlı kentleşme sürecinde ortaya çıkan kültürel-mekânsal sorunlardaki pasifliği, bu eksikliğin enformel ağlarla telafisini ve kentsel/kırsal, cemaatleşme/kamusallaşma arasında geçişken ağları yaratmış ve bunun kültürel alana da yansımaları olmuştur.

Bu geçişkenlik ve kentte barınma/var olma mücadelesindeki yaratıcılık, devletin ve sağ siyasetin pek de arzu etmediği türden bir dayanışmayı ve gecekonduculuğu da mümkün kılmıştır. 1970'lere gelindiğinde, sosyalist gruplar mahalleliyle birlikte örgütlenerek alternatif kent planları ve gecekondu mahalleleri ürettiler. Böylece sınıf mücadelesi, sağlıklı yaşam koşullarına ve kamusal yaşama erişim, konut ve barınma sorunu gibi kentsel mücadelelere eklenilerek sistem dışı direniş, toplumsal örgütlenme ve kent mekânlarının devrimci potansiyeli gibi farklı deneyimlere imkân

tanıdı. Sağ popülizmin gecekonduculuğu girişimci güç olarak romantize etmesine karşılık, devrimci/sosyalist siyaset de mekânı ve çevreyi bizzat şekillendirme iradesi ve deneyimindeki devrimci potansiyele önem vermişti (Bora, 2022). Türkiye’de işçi örgütlenmelerinin dünyadaki sol muhalefete paralel arttığı bu dönemde, Güzeltepe, 1 Mayıs, Gülensu-Gülsuyu, Tuzluçayır, Çayan/Mutlu Mahallesi gibi mahalleler, devrimci grupların dayanışmasıyla planlı bir gecekondulaşma sürecini hayata geçirdi.

Arsaların hakkaniyetle paylaşılması, sol görüşlü mimar ve mühendislerin katkısıyla sağlıklı yaşam alanları ve evlerin tasarlanması, ortak harcamalar ve inşaat gibi giderler için herkesin eşit katkı sunması gibi özgün/devrimci planlama ilkeleri hayata geçirildi (Atayurt & Çavdar, 2010). Devrimci dayanışmayla kurulan gecekonduların diğerlerinden ayıran, gecekonduların inşa edilmesinden buldukları alandaki yaşamı biçimlendirmesine kadar tüm aşamaların sol siyaset çerçevesinde yapılandırılması idi. Bu yapılandırma, kentlerin hızla büyümesi karşısında plansızlığı bir plan haline getiren devletin aksine, en azından belli gecekondular mahallelerinde, kentle, konutla ve çevreyle kurulan ilişkiyi dikkatle gözetilen bir planı da içeriyordu. Planlama aşamasında, gecekonduların yanında, sol görüşlü mimar ve mühendisler, şehir plancıları ve öğrenciler katkı koyarak mahalleyi el birliğiyle inşa ediyordu. Devrimci dayanışmayla kurulan mahalleler, kurtarılmış mahalle olarak adlandırılıyordu. Ancak bu adlandırmaya bizzat “kurtarılmış mahalle” kurucularından itiraz gelmiştir: “(...) kurtarılmış mahalle demek devletin giremediği, devletten bağımsız demek. Bu hiçbir zaman hayata geçmedi. Onun yerine ‘halkın örgütlü gücüyle kurulan mahalle’ demek daha doğru” (Erman, 2010: 177).

Gecekondular mahalleleri ve sakinlerinin kentten dışlanmışlıkları, ezilmişlikleri, sorunları, sınıf siyasetine eklenerek kapitalist düzene karşı bir direniş alanına dönüşmekte ve daha iyi bir yaşam potansiyeli taşıyan yeni bir toplumsal/siyasal düzeni mümkün kılmaktadır. Bu nedenle sahiplenilmeli ve 70’lerin sonunda başlayan (ülkücü) saldırılara karşı korunmalıdır (Erman, 2010: 180). Aynı zamanda devletin pasif kaldığı alanları dolduran mafyalaşmaya da sol dayanışmayla direnir gecekondular mahalleleri (Atayurt & Çavdar, 2010). Gecekondular ve onların etrafında şekillenen yaşam alanları, Durkal’a göre (2013), Türkiye devrimci hareketinin ikinci dönemi olarak kabul edilebilecek 1960 sonrası dönemin belirleyici kitlesini yarattı. Kırdan kente göç ettikten sonra feodal ilişkileri kısmen tasfiye eden, kısmen de bu ilişkiler ağı

içinde yaşayan bu yeni kentli kitleler, 68 ve 78 hareketlerinin motor gücü oldu. Devrimci hareket, gecekondulu mahallelerinde şekillendi. İstanbul’da Gazi Osman Paşa, Ümraniye, Nurtepe, Gülsuyu; Ankara’da Dikmen, Mamak (Tuzluçayır, Mutlu Mahallesi), Keçiören; İzmir’de Gültepe; Adana’da Kiremithane, devrimci hareketin gelenek oluşturan mahalleleri oldular (Durkal, 2013).

1970’lerin ikinci yarısına gelindiğinde artan gecekondulu yıkımlarına karşı direnişe de devrimciler sahip çıktı (Aslan, 2021). Ancak 1980 darbesi yaklaşırken özellikle 77’de kurulan “Milliyetçi Cephe” hükümeti döneminde, alternatif kent planlarıyla kurulan gecekondulu mahalleleri, hem devlet eliyle kışkırtılan sağ-sol gerginliğinden payını almış hem de baskı ve yıkımlarla karşı karşıya kalmıştır. Birçok devrimci grubun içinde yer aldığı devrimci dayanışma ve planlamayla inşa edilen ve ismini de 1 Mayıs 1977 katliamından alan 1 Mayıs Mahallesi, 2 Eylül 1977’de Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından görevlendirilen kolluk kuvvetlerinin mahalleye girerek tüm gecekondularını yıkması ve 12 kişiyi öldürmesiyle büyük yıkımın ve yaklaşmakta olan dönüşümün de işaret fişeği oldu (Ertuncay & Aslan, 2017). 1970’lerin sonunda ayak sesleri duyulan Türk-İslam sentezi ve neoliberalizm iş birliğinin kent mekânlarına, gecekondulaşmaya etki edecek büyük dönüşümü, 12 Eylül 1980 darbesiyle hayata geçmiştir.

a)

b)

Şekil 4.1 a) “Bu şehrin dertleri dergisi 1952. Kaynak: Akşam no. 12025 (27.03.1952), s. 3

b) Sosyal Adalet dergisinin 23 Nisan 1963 tarihli 6. sayısından

4.4.2 Sosyal Yapı Üzerindeki Etkiler:

Kentsel dönüşüm projeleri, genellikle yerinden edilmelere ve göçlere neden olur. Eski ve düşük gelirli bölgelerde yaşayan sakinler, yeni projeler kapsamında mevcut konutlarından ayrılmak zorunda kalabilirler. Bu durum, toplumsal yapıyı ve sosyal ilişkileri bozabilir. Özellikle gecekondu bölgelerinde yaşayan kişiler, bu bölgelerin yeniden düzenlenmesiyle birlikte yeni konut projelerine yerleştirilmektedir. Ancak bu projeler genellikle daha yüksek maliyetli olup, eski sakinlerin bu yeni konutlarda yaşama olasılığını azaltır.

Bu süreç, sosyal tabakalaşmayı derinleştirebilir. Düşük gelirli bireylerin, yeni projelerin sunduğu olanaklardan yararlanamaması, mevcut sosyal eşitsizlikleri daha da artırır. Sosyal tabakalaşma, gelir eşitsizliği ve toplumsal ayrışma gibi sorunlar daha belirgin hale gelebilir. Ayrıca, eski mahallelerin yok olması ve sosyal bağların zayıflaması, toplumsal dayanışmayı ve komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu tür etkiler, sosyal uyumu bozabilir ve toplumsal kimliği zayıflatabilir.

Dönüşüm sürecinde yaşanan yerinden edilme, sosyal ağların ve toplumsal bağların kopmasına yol açabilir. Bu durum, yeni yerleşim alanlarına uyum sağlamakta zorlanan bireyler arasında stres ve sosyal izolasyon gibi sorunları tetikleyebilir. Ayrıca, yerinden edilen kişilerin çoğu, sosyoekonomik olarak daha dezavantajlı durumlara düşebilir ve bu durum, sosyal eşitsizlikleri artırabilir.

Kentsel dönüşüm projeleri, toplumsal yapıyı ve sosyal ilişkileri önemli ölçüde etkileyebilir ve bu etkilerin azaltılması için dikkatli planlama ve toplumsal katılım gereklidir. Sosyal eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal uyumun sağlanması, dönüşüm projelerinin başarısı için kritik öneme sahiptir.

4.4.3 Toplumsal Dayanışma ve Kimlik

Kentsel dönüşüm projeleri, genellikle mahallelerin fiziksel ve sosyal yapısını köklü bir şekilde değiştirir. Bu süreç, yerel toplulukların sahip olduğu toplumsal dayanışmayı ve kimliği olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle eski ve geleneksel mahallelerde yaşayan bireyler, uzun yıllar boyunca geliştirdikleri sosyal bağlar ve dayanışma ağları sayesinde güçlü bir toplumsal kimlik ve aidiyet hissi oluştururlar. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri bu bağları zayıflatabilir veya tamamen yok edebilir.

Dönüşüm sürecinde eski mahallelerin yerini alan yeni konutlar, genellikle sosyal açıdan homojen ve modern yapılaşmalar olarak ortaya çıkar. Bu yeni yaşam alanları, eski mahallelerin sunduğu sosyal ve kültürel bağları sunmakta yetersiz kalabilir. Mahalle sakinlerinin yerinden edilmesi, toplulukların parçalanmasına neden olur ve bu da toplumsal dayanışmanın azalmasına yol açar. Eski komşuluk ilişkileri ve dayanışma ağları zayıflarken, bireyler yeni ve yabancı bir çevrede kendilerini izole hissedebilirler.

Ayrıca, kentsel dönüşüm projeleri, yerel kültürlerin ve geleneklerin kaybolmasına neden olabilir. Mahallelerin yıkılması ve yeniden inşa edilmesi, toplumsal kimliği oluşturan unsurların (örneğin, yerel mimari, tarihi yapılar, mahalle pazarları) kaybolmasına yol açabilir. Bu durum, yerel halkın toplumsal kimlik ve aidiyet duygusunu zayıflatır. Geleneksel yaşam biçimlerinin modernleşme baskısıyla karşı karşıya kalması, kültürel kimliğin erozyonuna neden olabilir.

Kentsel dönüşümün toplumsal dayanışma ve kimlik üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için, projelerin planlama aşamasında toplumsal yapıyı ve yerel kimliği koruyacak stratejiler geliştirilmelidir. Topluluk katılımı ve yerel halkın görüşlerinin dikkate alınması, sosyal uyumun korunmasına ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine yardımcı olabilir. Ayrıca, kentsel dönüşüm projelerinin yerel kültürleri ve toplumsal kimliği destekleyecek şekilde tasarlanması, uzun vadeli toplumsal faydalar sağlayabilir.

Bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda, kentsel dönüşüm projelerinin yalnızca fiziksel yapıyı değil, aynı zamanda toplumsal dokuyu da koruyacak şekilde planlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal uyumun ve kimliğin korunması için hayati öneme sahiptir.

4.4.4 Ekonomik Etkiler

Kentsel dönüşüm projeleri, ekonomik açıdan çok boyutlu etkiler yaratır. Bu etkiler, hem yerel hem de ulusal düzeyde ekonomik dinamikleri etkileyebilir. Öncelikle, kentsel dönüşüm projeleri genellikle büyük altyapı yatırımları ve inşaat faaliyetlerini içerir. Bu tür projeler, inşaat sektöründe önemli bir istihdam yaratır ve yerel ekonomiyi canlandırır. Aynı zamanda, yeni konut projeleri ve ticari alanların inşası, emlak piyasasında değer artışlarına neden olabilir.

Ancak, kentsel dönüşümün ekonomik etkileri her zaman olumlu olmayabilir. Dönüşüm projeleri, mevcut sakinlerin mülklerini satmak zorunda kalmaları durumunda, onların ekonomik olarak dezavantajlı hale gelmesine yol açabilir. Mülklerini satmak zorunda kalan sakinler, genellikle daha yüksek fiyatlarla karşılaşacakları yeni yerleşim alanlarına taşınmak zorunda kalırlar. Bu durum, sosyal tabakalaşma ve gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Ayrıca, kentsel dönüşüm projeleri genellikle emlak fiyatlarını artırır. Bu durum, mülk sahipleri için bir avantaj gibi görünse de, kiracı olarak yaşayan bireyler için barınma maliyetlerinin artmasına neden olabilir. Artan konut fiyatları, düşük gelirli kesimlerin kent merkezlerinden dışlanmasına yol açabilir ve bu da kentsel ayrılmayı derinleştirir. Ayrıca, kentsel dönüşüm projeleri, küçük işletmelerin faaliyetlerini sürdürmesini

zorlaştırabilir, zira kira artışları ve artan yaşam maliyetleri, bu işletmelerin sürdürülebilirliğini tehdit eder.

Kentsel dönüşüm projelerinin ekonomik etkileri, aynı zamanda yerel ekonomik kalkınmayı da etkileyebilir. Dönüşüm projeleri, yeni iş fırsatları yaratarak ve altyapıyı iyileştirerek yerel ekonomiye katkıda bulunabilir. Ancak, bu projelerin planlama ve uygulama süreçlerinde yerel toplulukların ekonomik ihtiyaçlarının dikkate alınması önemlidir. Aksi takdirde, kentsel dönüşüm projeleri, yerel ekonomiyi canlandırmak yerine mevcut ekonomik eşitsizlikleri derinleştirebilir.

Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerinin ekonomik etkilerinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi ve projelerin hem yerel toplulukların ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak hem de genel ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu yaklaşım, kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunmasını sağlayacaktır.

Kentsel dönüşüm projeleri, sağlık ve yaşam kalitesi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabilir. Olumlu etkiler arasında, iyileştirilmiş altyapı ve çevresel koşullar yer alır. Örneğin, eski ve sağlıksız binaların yıkılarak yerlerine modern ve daha güvenli konutların inşa edilmesi, halk sağlığını doğrudan olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, yeni projelerle birlikte geliştirilen yeşil alanlar, parklar ve spor alanları gibi açık hava etkinlikleri için uygun alanlar, fiziksel aktiviteyi teşvik eder ve bu da genel yaşam kalitesini artırır.

Bununla birlikte, kentsel dönüşüm projelerinin sağlık ve yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkileri de olabilir. Bu projeler, yerinden edilme ve göç gibi durumlar nedeniyle stres ve anksiyete gibi ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilir. Özellikle düşük gelirli bireyler ve aileler, yeni yerleşim alanlarına adapte olmakta zorluk yaşayabilirler ve bu durum, onların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir.

Ayrıca, kentsel dönüşüm projeleri sırasında inşaat faaliyetlerinden kaynaklanan hava kirliliği ve gürültü, hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı olumsuz yönde etkileyebilir. Bu projeler sırasında meydana gelen çevresel bozulmalar, özellikle hassas gruplar (çocuklar, yaşlılar ve kronik hastalığı olanlar) üzerinde daha ciddi sağlık sorunlarına neden olabilir.

Kentsel dönüşümün bir diğer önemli boyutu, sağlık hizmetlerine erişimdir. Yeni yerleşim bölgelerinin planlanması sırasında sağlık altyapısının yeterli düzeyde sağlanamaması, bu bölgelerde yaşayan bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırabilir. Bu durum, özellikle acil sağlık hizmetleri gerektiren durumlarda ciddi sorunlara yol açabilir.

Sonuç olarak, kentsel dönüşüm projelerinin sağlık ve yaşam kalitesi üzerindeki etkileri çok boyutludur ve bu projelerin planlanması sırasında sağlık ve refah faktörlerinin dikkate alınması hayati öneme sahiptir. Sağlık hizmetlerine erişim, çevresel koşulların iyileştirilmesi ve sosyal uyumun desteklenmesi gibi unsurlar, başarılı bir kentsel dönüşüm süreci için kritik öneme sahiptir.

Bölüm 5

İran ve Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Toplumsal Yansımaları: Benzerlikler ve Farklılıklar

İran ve Türkiye, kentsel dönüşüm süreçlerinde önemli toplumsal değişimlere tanıklık eden iki ülke olarak öne çıkmaktadır. Her iki ülkede de şehirleşme politikaları, sadece fiziksel yapıyı dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapıyı da derinden etkilemiştir. Bu dönüşüm süreçleri, yerinden edilme, sosyal doku kaybı ve ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi gibi benzer sorunlara yol açsa da, devlet müdahalesi, toplumsal direnç ve hukuki çerçeve gibi unsurlar açısından belirgin farklılıklar barındırmaktadır. Bu çalışma, İran ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm süreçlerinin toplumsal etkilerini karşılaştırarak, iki ülke arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

5.1 Benzerlikler

5.1.1 Yerinden Edilme ve Göç:

İran: Kentsel dönüşüm projeleri, özellikle Tahran gibi büyük şehirlerde birçok insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu süreç, özellikle düşük gelirli mahallelerde yaşayanların zorunlu göçlerle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır.

Türkiye: Benzer şekilde, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri, mahalle sakinlerinin yerlerinden edilmesine neden olmuştur. Yıkılan gecekondü bölgelerinin yerine lüks konut projelerinin inşa edilmesi, düşük gelirli ailelerin şehir dışına taşınmak zorunda kalmasına yol açmıştır.

5.1.2 Sosyal Dokunun Bozulması

İran: Mahallelerin yerinden edilmesi, toplumsal bağların zayıflamasına ve yerel komşuluk ilişkilerinin kaybolmasına yol açmıştır. Geleneksel mahalle yapıları yerini modern ve izole yaşam alanlarına bırakmıştır.

Türkiye: Türkiye'de de benzer bir süreç yaşanmış, mahalle kültürü ve sosyal dayanışma önemli ölçüde zayıflamıştır. Mahallelerin yıkılması, toplumsal dokunun parçalanmasına ve insanları sosyal olarak izole eden yeni yerleşim alanlarının oluşmasına neden olmuştur.

5.1.3 Ekonomik ve Sosyal Eşitsizlikler

İran: Kentsel dönüşüm, ekonomik açıdan daha güçlü olan grupların yararına olacak şekilde tasarlanmış, bu da yoksul kesimlerin daha da marjinalleşmesine neden olmuştur.

Türkiye: Türkiye'de de kentsel dönüşüm süreçleri, özellikle yoksul kesimleri daha da dezavantajlı hale getirmiştir. Kentsel dönüşüm projelerinin kazananları genellikle müteahhitler ve yüksek gelir grupları olurken, düşük gelirli aileler ciddi şekilde zarar görmüştür.

5.2 Farklılıklar

5.2.1 Devletin Politikası ve Müdahale Şekli

İran: İran'da kentsel dönüşüm projeleri, daha çok yerel yönetimlerin inisiyatifinde yürütülmektedir. Merkezi hükümet, bu süreçlere doğrudan müdahil olmaktan ziyade yerel yönetimlere bırakmaktadır. Bu da projelerin uygulanmasında yerel dinamiklerin daha etkili olmasına yol açmaktadır.

Türkiye: Türkiye'de ise kentsel dönüşüm projeleri genellikle merkezi hükümet tarafından yönlendirilmektedir. Hükümet, bu süreçlerde aktif bir rol oynamakta ve kentsel dönüşüm projeleri genellikle büyük bir devlet desteği ve müdahalesi ile gerçekleşmektedir.

5.2.2 Toplumsal Direnç ve Protestolar

İran: Kentsel dönüşüme karşı toplumsal direnç İran'da daha sınırlı kalmaktadır. Bunun başlıca nedeni, devletin baskıcı politikaları ve halkın örgütlenme kapasitesinin kısıtlı olmasıdır. Direniş gösteren gruplar genellikle marjinalize edilmekte veya bastırılmaktadır.

Türkiye: Türkiye'de ise kentsel dönüşüme karşı direniş daha güçlü ve organize bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle İstanbul'da Gezi Parkı olayları gibi büyük ölçekli protestolar, kentsel dönüşüme karşı toplumsal bir direnişin simgesi haline gelmiştir. Halkın kentsel dönüşüme yönelik tepkisi, birçok projeyi etkilemiştir.

5.2.3 Hukuki Çerçeve ve Uygulama Farklılıkları

İran: İran'da kentsel dönüşüm süreçlerini düzenleyen hukuki çerçeve, Türkiye'ye kıyasla daha sınırlıdır. Bu durum, projelerin uygulanmasında belirsizlikler yaratmakta ve sosyal etkileri daha öngörülemez kılmaktadır.

Türkiye: Türkiye'de ise kentsel dönüşüm daha sıkı bir hukuki çerçeve ile düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemeler, genellikle projelerin hızla ve devlet lehine uygulanmasını sağlamak üzere tasarlanmıştır. Bu da sosyal adaletsizliklere yol açabilmektedir.

Her iki ülkede de kentsel dönüşüm süreçleri, önemli toplumsal değişimlere ve zorluklara neden olmuştur. Ancak devletin rolü, toplumsal direnişin gücü ve hukuki yapı gibi unsurlar, bu süreçlerin her iki ülkede farklı şekillerde gelişmesine ve toplumsal etkilerinin farklılaşmasına yol açmıştır. Bu karşılaştırma, kentsel

dönüşümün toplumsal yapılar üzerindeki karmaşık etkilerini daha iyi anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Kaynaklar

- Kılınç, A. (2014). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği. DergiPark
- Yılmaz, Z. (2016). Impact of Urban Regeneration on Social Cohesion in Turkish Cities. ResearchGate
- Başaran, S. (2015). Kentsel Dönüşüm ve Kültürel Kimlik Üzerine Etkileri. Academia.edu
- Kızılkaya, E. (2017). The Social Consequences of Urban Renewal in Turkey. Academia.edu
- Andalib, A. (2013). İran'da Kentsel Yenilemenin Patolojisi: Beşeri Bilimler Genel Portalı
- Andalib, A. (2011). İran'da Kentsel dönüşümün Etkileri: *Manzar Dergisi*, (25).
- Asadi, M. (2015). İran'da Kentsel İyileştirme ve Yenileme: Başlangıcından 2013 Yılına Kadar. *İktisad Dünyası*, (3479).
- Mousavi, Y., Zandmoghadam, M., & Masoudi, S. (2019). Şehirsel Eski Alanların Yenilenmesinin Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Parsel Toplama Politikalarının Sonuçları. *Şehir Sosyolojisi Çalışmaları Dergisi*, (30), Bahar 2019.
- Çığ, Eylem Çamuroğlu. "Gecekondular." 100 Sene 100 Nesne. <https://100sene100nesne.com>.